

ОЛЕКСАНДЕР ЛОТОЦЬКИЙ-БІЛОУСЕНКО

ЗАЙЧИК- ПОБІГАЙЧИК

ОЛЕКСАНДЕР ЛОТОЦЬКИЙ-БІЛОУСЕНКО

ЗАЙЧИК-ПОБІГАЙЧИК

ЗБІРКА КАЗОК

“ЄВШАН-ЗІЛЛЯ”

Торонто, Р. Б. 1974, Канада

“ М О Я К Н И Ж Е Ч К А ”

Випуск ч. 49

Для дошкільного і молодшого шкільного віку

Для дошкільного виховання

поручає

СВІТОВА РАДА ДОШКІЛЛЯ

Видання друге

Ілюстрації мистця Михайла Михалевича

Bci права застережені

Alexander Lotocki-Bilousenko

HOPPITY HOP

Rabbit Story

(In Ukrainian)

Copyright by

“Yevshan-Zillia”

Toronto, 1974. Canada

Printed by

HARMONY PRINTING LTD.

3194 Dundas Street West, Toronto, Ont., Canada

ОЛЕКСАНДЕР ЛОТОЦЬКИЙ-БІЛОУСЕНКО

(Народжений 1870 р. в селі Брониця біля Могилева в Україні, помер 1939 р. у Варшаві, похоронений у Бавнд Бруку, ЗСА).

Хто з вас, діти, не знає про Зайчика-Побігайчика та Лисичку-Сестричку? Напевно всі знаєте. Це ж добре знайомі дітей з усіх українських народних казок і байок.

Ви, мабуть, читали вже “Байки” Леоніда Глібова і “Коли ще звірі говорили” Івана Франка — в них розказується про котика Мурка і песика Бурка, про війну між Псом і Вовком, про Фарбованого Лиса, про Вовка і Ягня, про Лебедя, Шуку й Рака, про Цяцькованого Осла і про багатьох інших звірів та птахів.

Ці казки й байки складав здебільша український народ, а письменники зібрали й опрацювали їх по-своєму. Деякі казки й байки запозичені від

інших народів, а чимало казок і байок придумали самі письменники-байкарі.

Таким письменником, що зібрав та й самий написав багато казок для дітей, був український учений, професор університету, Олександр Лотоцький-Білоусенко. Він народився 1870 р. в Україні, довгі роки жив у селі Білоусівці і тому його літературне ім'я — Білоусенко.

Коли 1917 р. постала Українська Держава, то Олександр Лотоцький був міністром в уряді нашої держави, потім був послом України в Туреччині. Коли ж Україну завоювали москалі-большевики, то Олександр Лотоцький опинився разом із своєю родиною на еміграції, був професором Українського Вільного Університету в Празі, в Чехо-Словаччині, а потім головою Українського Наукового Інституту у Варшаві. Написав багато наукових книжок, а для дітей зладив і видав велику, гарну читанку п. з. "Вінок", зібрав і опрацював три книжки казок — "Пригоди Вовка-Неситого", "Зайчик-Побігайчик" і "Лисичка-Сестричка".

Ці казки й байки Олександр Лотоцький-Білоусенко розказував здебільша своїм дітям — донечці Оксані і синові Борисові-Бусикові, а потім видав їх книжками і ці книжки дуже подобалися дітям в Україні.

А оце й ви маєте тепер змогу читати ці гарні й цікаві казки Олександра Лотоцького-Білоусенка про "Зайчика-Побігайчука", а напевно маєте вже теж його збірку казок про "Пригоди Вовка-Неситого".

Наш письменник і його Дружина Дора померли в Європі, у Варшаві, в Польщі, а їх тлінні останки перевіз син, д-р Борис Лотоцький, до Америки і поховав на українському цвинтарі в місті Бавнд Брук недалеко від Нью-Йорку.

Може колись будете в Бавнд Бруку, де є величава українська Церква-пам'ятник, тоді відшукайте на цвинтарі могилу нашого письменника і Його Дружини, поклоніться, прокажіть молитву і подякуйте за чудові для вас дарунки — книжки казок і байок.

Богдан Гошовський

ЗАЯЧА РОДИНА

Ясно світить місяць. На лісовій галеві все видно, як на долоні. Стара зайчиха вивела туди своїх зайченят, щоб погралися та поскубли соковиту травичку.

Зайченята весело стрибають, одне з одним борюкаються, скубуть травичку і гризуть молоді паростки на кущах. А мати насторожила вуха, тихо сидить і прислухається, чи нема якої небезпеки.

В інших звірів мати, розмовляючи з дітьми, видає хоч який голос — замурчить або писне. Але боязлива зайчиха не сміє подати найменшого голосу, бо почує який ворог, надбіжить і покривдить її вухатеньких діточок. Розмовляє вона з ними своєю

заячою мовою — ледве кліпне очима, поворушить довгими вухами, і зайченята її розуміють.

Ось вона прислухається. Щось зашамотіло не так далеко. Чи не лисиця? Зайчиха сіла на задні лапки, витягла шию, підняла вуха. Зайченята й собі занепокоїлись. Позадирали вушка й от-от скочать у кущі, щоб заховатися в гущавині або в безпечній норі. Зайчиха подала вухами знак — і всі пустилися наввипередки до нори.

Так, там таки безпечніше. Забившись глибоко, можна і порозмовляти, навіть пісеньку заспівати. От і тепер, щойно вбігли в нору та й почали гуртом співати улюблену пісеньку:

Зайчику, зайчику,	Били мене кравчики,
Де ти бував?	Поламали пальчики,
У млині, у млині!	Щоб я не займав.
Що ж ти видав?	Ледве утік
Сім мішків горішків!	Через бабин тік,
Чом ти не взяв?	Ніжки попік —
Скаву - скаву - скаву!	

Найбільше подобався їм оцей кінець пісеньки, що вони тягли його тоненькими голосками: „Скаву - скаву - скаву!” Скавуліли б вони ще довго, та мати занепокоїлась: ану почує та шасне який несподіваний гість — лисичка-сестричка чи вовчик-братчик. Досить сказати було: „Ну, годі, слухайте казочку!” — як усі покинули пустувати, обсіли навколо маму та й зразу втихомирились.

— Яку ж вам сказати? — питає мати.
— Про зайчика й лисичку! — відповіли мало не всі разом.
— Добре! — каже зайчиха.

ЗАЙЧИК І ЛИСИЧКА

Був собі зайчик. Збудував він хату з лубка, а лисиця — з криги. Минула зима, настала весна, пригріло сонечко — розтнула у лисиці хата. Пішла лисиця до зайця та й каже:

— Братіку, пусті мене в свою хату хоч на тиждень, поки потепліє!

Заєць змилувався і пустив. Лисиця прожила день, сподобалось їй — от і вигнала вона зайчика з хати. Сама стала там жити. А зайчик жив надворі, ходив коло хати і плакав. Іде якось вовк, бачить, що зайчик плаче.

— Чого ти, зайчику, плачеш? — питает.

— Та як же мені не плакати! — скаржиться той. — Забралась лисиця в мою

хату, мене вигнала, а сама живе там.

— Не плач, зайчику, — каже вовк. — Я піду й вижену її.

— Невже виженеш? Вона нікого не боїться.

— О, я вижену! — каже вовк. Підійшов він до хатки та й каже:

— Виходь, лисице, геть із хати!

А лисиця заспівала:

**Я тобі не лисиця — Всесильна і могуча;
Я всім звірам цариця, Хто мене потривожить,
Тому смерть неминуча.**

Вовк злякався та й побіг.

Зайчик знов почав плакати. Аж іде ведмідь. Побачив, що зайчик плаче, спитав:
— Чого, зайчику, плачеш?

— Та як же мені не плакати? Забралась у мою хату лисиця і сидить там, а мене вигнала й не пускає.

— Не журись, зайчику! — каже ведмідь. — Я її вижену.

— Ні, ведмедику, вже вовк брався її вигнати і не вигнав. Не виженеш і ти.

— Що ж ти мене рівняєш до вовка! — каже ведмідь. — От побачиш!

Підійшов ведмідь до хатки:

— А виходь, лисице, геть з хати, бо лихо тобі буде!

Лисиця заспівала свою пісню:

**Я тобі не лисиця — Всесильна і могуча;
Я всім звірам цариця, Хто мене потривожить,
Тому смерть неминуча.**

Ведмідь злякався та в ноги!

Зайчик знов почав плакати. Бігли собаки, угляділи зайчика, хотіли були кину-

тися на нього, та побачили, що плаче. Жаль стало собакам зайчика, підійшли до нього ближче:

— Чого, зайчику, плачеш?

— Та як мені не плакати? Лисиця вдерлася у мою хату, мене вигнала і не пускає.

— Ходім, ми зараз її виженемо!

Де вам вигнати! — каже зайчик. — Брався вовк виганяти — не вигнав, ведмідь виганяв — не вигнав, то де вже вам!

— Не журись, зайчику! Ходім, зараз же виженем лисицю!

Підійшли собаки до хатки і кажуть:

— Лисице, а геть із хати!

А вона заспівала їм:

Я вам не лисиця — Всесильна і могуча;
Я всім звірам цариця, Хто мене потривожить,
Тому смерть неминуча.

Собаки ніч злякалися, кинулися до дверей хатки, та не могли дістати лисиці. Відійшли та й почали радитись, як їм обдурити лисицю. Порадилися, побігли додому, взяли з собою півня та й вертаються до заячої хатки. Дорогою навчили собаки півня, що йому робити.

— Ти, півнику, — кажуть, — ходи біля хати і кукурікай, лисицю виманюй, а ми

поблизу заховаємося, поки вона виткнеться з дверей.

Підійшли до хати. Собаки засіли, а півень почав ходити біля хати та голосно співати: „Ку-ку-рі-ку!” Лисиця почула голос півня і дуже зраділа.

— „Ото щастя! — думає. — Я вже з голоду умліваю, а тут сама доля півня мені посилає.”

Лисиця швиденько кинулась до дверей, а собаки — хап її за шию! Зайчик тоді увійшов у свою хату та й став господарювати спокійненько.

В НОРІ

На другий день раненько зайчиха погодувала молочком діток та й каже:

— Сидіть тихо в норі й не витикайтеся

надвір. Я піду добре напасуся, щоб досхочу молочка вам було.

— А хіба ж коло нашої хатки не досить травички? — запитав старшенький зайчик. — Може б ти, мамо, тут і попоїла та нас не покидала, бо без тебе нам нудно.

— Ні, так не можна! — каже зайчиха. — Ми, зайці, їмо всяку рослину, але найбільш поживна для нас рослина молода, м'яка та сита. І щонайкраща для нас їжа — капуста, бурячок, морква, ріпá; алеж тих ласощів не скрізь роздобудеш. То побіжу по лісі, пошукаю, а може на хліби та на город подамся. Як попоїм добре, то й доброго молочка для вас багато буде.

Побігла зайчиха, а діти залишилися самі в норі. Збилися докупи, полягали. Одні дрімають, молочка попоївши, другі казочку одне одному розказують або пісеньку мугичуть. Тільки одно зайченятко не пристало до гурту, лягло коло самого входу в нору і вдивлялося в високу траву, що хвилювалася перед норою та закривала її від чужого ока.

ГАДЮКА

Той зайчик був найжвавіший за всіх. Не всидить, було, на місці, всюди побіжить перший. Так його брати та сестри й прозвали: Зайчик-Побігайчик.

От і тепер. Доповз до краю нори, виглядає та прислухається, що робиться на світі широкому. Аж ось почув він — щось зашуміло, засичало перед норою: с - с - с. Зайчик ще ніколи не чув такого, і це його дуже зацікавило. От він виставив з нори

голову з вушками, опісля лапки, а там і ввесь виповз надвір.

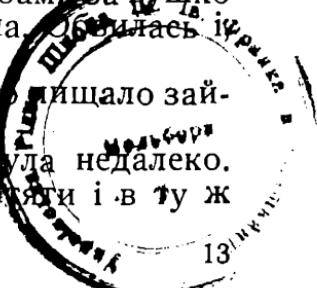
У ту саме хвилину побачив він над собою страшну голову невеликого, але лютого створіння, що спиналося над землею цілим тулубом — без ніг. То була гадюка, її зайчик ще ніколи не бачив. Очі гадюки злісно горіли, як дві жарини. Довгий язик з двома хвостиками на кінці мотався на всі боки. Вона поводила головою над зайчиком, націляючись, за що саме вхопити його страшними зубами, що виглядали з роззявленої пащі.

— Мамо! — запищав переляканий Зайчик-Побігайчик.

Він хотів був скочити у нору, але гадюка міцно вхопила його зубами за бушкою обвилася кругом його тіла, обвилася із мов кліщами, здавила.

— Мамо, мамо! — голосно пищало зайченяtko.

На його щастя, мама була недалеко. Вона почула писк свого дитини і в ту же

мить кинулася його рятувати. Це не була тепер полохлива й безпорадна зайчиха. То була мати, що рятувала свою дитину. Плач зайчика насмілив її. Вона кинулася на гадюку і боляче вдарила її задніми ногами, що у зайців довші й сильніші.

— Ма-мо! — вже слабким голосом ледве пищить Зайчик-Побігайчик.

От ще й ще наскакує зайчиха на гадюку та б'є її ногами.

Бачить гадюка, що непереливки, що не здобуде вона зайчика, поки не впорається з матір'ю. Тоді випустила вухо Зайчика-Побігайчика та й розвинулася з його тіла, щоб ухопити зайчиху. Зайчик-Побігайчик, як почув себе вільним, кинувся в кущі, а за ним туди ж подалась і мати-зайчиха.

Відбігли й сіли спочити. Зайчик тримтів з переляку. Але нічого дуже лихого з ним не сталося. Тільки кінчик вушка був розірваний, і звідти капала кров. Мати почала зализувати йому рану та заспокоювати свою дитину.

ЗАЯЧА ДОЛЯ

Коли Зайчик-Побігайчик уже заспокоївся, мати повела його додому. Біля нори уважно роздивилась, чи немає гадюки, але її вже не було. Діставши добре „на горіхи”, вона поповзла шукати щастя деінде.

Вдома всі зайченята були дуже перелякані. Вони бачили, що Зайчик-Побігайчик виліз з нори, а опісля чули якесь шипіння та його жалібний писк. Вони знали, що з ним щось погане трапилось, і вже оплакували свого втішненького братчика. Тож велика була радість у заячій родині,

коли виявилося, що всі живі й зібралися докупи. У Зайчика-Побігайчика, правда, було зранене вушко, але він удавав, що його не болить і що це взагалі його мало обходить.

Коли поснідали маминим молочком, стара зайчиха почала своїх дітей навчати:

— Ви ж малі й необережні, — казала вона. — Не знаєте, як то зайцям небезечно жити. Заєць — тваринка слабенька. Він не має ні таких кігтів, ні таких зубів, щоб ними відбиватися від своїх ворогів. А тих ворогів у нього дуже багато, і всі вони нищать бідного зайця. Рвуть його собаки, вовк, лисиця, кітка, хапають орел, яструб, ворона, сова.

— Не довгий вік зайця — усього живе він 7-8 років. Мало який заєць умирає свою смертью, мало який доживає до старих літ; що від холоду перемерзне, що від голоду перемре взимі, а найбільше гублять

його хижі звірі та хижі птиці. Та ще багато заячого роду винищує людина. Вона так само ласа до заячого м'яса, як і хижий звір або хижка птиця. Та ще й навіть шкірку заячу вона на користь собі повертає: з м'якого та теплого заячого хутра шиє собі кожушинку, а з виправленої шкіри шиє черевики, рукавиці, шапки.

— Тяжко жити безборонному зайцеві! — зідхнула зайчиха. Уся його оборона — то довгі вуха й довгі ноги. Вуха — щоб добре прислухатися до всякої небезпеки, ноги — щоб хутко від небезпеки втікати. Отже, не в силі наш порятунок, а в обережності та в швидкості наших ніг.

— Будьте ж обережні, діточки! — казала зайчиха, цілюючи своїх зайченяток. — Не робіть так, як оце Зайчик-Побігайчик! Не все так щасливо ведеться, як цей раз повелося. Отак багато малих нерозумних зайченят гине через свою необережність..

Побачила зайчиха, що діти вже навченні, пожалувала їх та й рішила розвеселити.

ЗАЙЧИК І ХЛОПЧИК

Та що було, — каже вона, того, я певна, вже більше не буде. Ви будете добре пам'ятати цю пригоду. А тепер спіть спокійно! А щоб краще вам спалося, я розкажу вам байочку про зайчика і хлопчика.

Повеселішали засмучені зайченята. Підняли мордочки до мами, заклапали вушками й наготовилися слухати. Зайчиха почала:

— Маленькі люди так само люблять гу-

ляти, як маленькі зайці. Та не мають вони такої вільної волі в лісі та в полі, як ми. Замість лісу, живуть вони в селі: там кожна родина робить собі таке дупло, що називають вони його хатою. Як настане зима, то й сидять у тому дуплі, лиш деколи надвір виглянути. Проте вони добре розуміють, що найкраща гулянка — то в лісі: і от узимі настає такий день, що кожна людська родина, коли не може в лісі бути, то бодай хоче мати в себе одно невеличке деревце — зелену ялинку. Люди тоді йдуть у ліс, рубають ялинки та й несуть у свої хати. Сумно стає в лісі, як, замість гарненьких зелених ялинок, залишаються самі пеньки. Тому зайчики аж плачуть, коли застукають сокири в лісі.

Одного разу маленька людина (люди кажуть: хлопчик) пішла в ліс зрубати собі ялинку та зустріла вона там зайчика.

Що в них вийшло з цього, про це сам хлопчик розказував так:

Раз я взувся в чобітки,
Одягнувся в кожушинку,
Сам запрігся в саночки
І поїхав по ялинку.

Ледве я врубати встиг,
Ледве став ялинку брати,
Як на мене зайчик плиг!
Став ялинку віднимати.

Я сюди, а він — туди.
— Не віддам, — кричить,
— нізащо!
Ти ялинку посади,
А тоді рубай, ледащо!

Не пущу — і не проси!
І цяцьками можна гратись.
Порубасте ліси,
Ніде буде і сковатись.

А у лісі скрізь вовки,
І ведмеді, і лисиці,
І ворони, і кавки,
І розбійниці-синиці.

Страшно стало. — Ой, пусті!
Не держи мене за иоли!
Бідний зайчику, прости!
Я не буду більш ніколи.

Низько-низько я зігнувсь
І ще нижче скинув шапку . . .
Зайчик весело всміхнувсь
І подав сіреневку лапку.

— От так зайчик! От так славно! — заворушились зайченята. — А хто це склав таку пісеньку?

— У людей, — каже зайчиха, — пісеньки складають ті, що мають зроду такий дар або талант до цього; їх називають поетами. Я чула, що цю пісеньку склав поет Олександер Олесь.

Балакали б іще, та день був таки тяжкий, усі так потомилися, що скоро й заснули. Заснула й зайчиха, але чутний був її сон: чи жаба крякне, чи гілка де трісне, чи навіть шишка впаде з дерева — вона зараз прокидається.

ПРИГОДА У ВІВСІ

Через деякий час, одного дня вся заяча родина відійшла від своєї домівки таки далеченько. Вже почали діти підростати, то матій повела показати їм усяку рослинну їжу, якої нема в лісі.

Вийшли з лісу й побачили поле. Там ріс овес. Мати показала дітям, як зривати вівсяні вершки та висмоктувати їх. Це було таке смачне, там було солодке молочко. А мати подалася далі в поле, щоб оглянути, де і чим ще можна поживитися.

Діти накинулись на нову їжу, випивали молодий овес, а ще більше його підгризали та толочили. За тою втішною та ласою роботою ніхто й не помітив, що якась довга постать підповзла з лісу та й кинулася на те місце, де зібралась ціла купа зайченят у вівсі. З писком кинулися зайчечнята втікати, але одно таки осталося в руках чоловіка — бо то був чоловік.

Зайчик-Побігайчик пасся недалеко від того місця, де чоловік спіймав його брата. Коли б чоловік лише протяг руку, то дістав би і Зайчика-Побігайчика. Але трудно було його помітити. В густому вівсі була невеличка ямка — от там і притаївся Зайчик-Побігайчик: прилип до землі, підібрав ніжки, прищулів вушка й не шерехне. Чоловік був певний, що всі зайці втекли в ліс, і він навіть не розглядався вже по полю. Забрав зловленого зайчика, виліз з вівса, а з лісу вийшов до нього другий чоловік — з волоссям на лиці.

— Чи впіймав щонебудь? — питает той другий.

— Та впіймав одного. Але воно таке мале та перелякане, що жаль бере. Чи не пустити його?

— Авежж, — каже другий чоловік, — випусти його, то він тобі віддячить. Він нищить наші городи, нищить наші луги та хліби. З'їдає щонайкраще та наймолодше, а то більше толочить. От бачиш, що з вівсом поробили оті зайчиська: вигризає собі стежечки в хлібах, щоб добре було йому бігати; псує і спустошує всяку рослину. Взимі накидається заєць на молоде дерево, що по гаях та по садках росте, і обгризає на ньому геть чисто кору. І такечки

він цілий рік краде людський хліб; цілий рік об'їдає людей, шкодить їм. От через це стає він людям ворогом. Та до того ще він, на лиху людям, страх який плодючий: кожна зайчиха на рік разів чотири, а то й п'ять, плодить зайченят. Якби всі зайці виростали, то й життя не було б людям. Усе геть чисто виїли б і в полі, і в городі, і в садках. От і цього як лустиш, що не перечислити тої шкоди, що він нам наробить!

— Ну, то візьмім з собою цього зайчика! — каже молодий чоловік.

Та й пішли вони з зайчиком межами до села.

ГОРЕ ЗЯЧОЇ РОДИНИ

Ті зайчики, що втекли від людей, довго бігали по лісі, аж нарешті спинилися. Почали рахувати — тільки п'ятеро, а двох немає: Зайчика-Побігайчика та ще одного. Збилися всі під кущем, сидять тихо. Ні травички скубти не хочеться, про скоки та стриби забули, сумно всім. Аж дивляться — біжить Зайчик-Побігайчик.

Всі зраділи, обступили його, розпитують, як він визволився та де ще один братчик. Розказав їм Зайчик-Побігайчик усе, що бачив, коли вони втекли, та як полонили одного зайчика та що говорили між собою.

— От і пішли вони, взявши з собою нашого братчика, — розказує Зайчик-Побігайчик, — а я, виждавши, коли вони відійшли далі, вихопився з вівса та й прибіг сюди до вас.

Невесело, ледве-ледве приплентались додому. Сумно пройшов той день. Всі зга-

дували братчика, пам'ятаючи мамині слова про хижого чоловіка, як він і м'ясо зяче єсть і навіть шкуру та хутро заяче використовує.

Прибігла мама та дуже засмутилася, почувши все те.

— Так наш братчик уже й не повернеться до нас? — запитав маму Зайчик-Побігайчик.

— Хто його знає, дитино моя! — каже засмучена зайчиха. — Як у добрі руки попаде, то може й вернутися. І серед людей бувають такі, що жалують живе створіння та випускають на волю чи птицю, чи звіра. А то буває, що й сам заєць добере способу дістатися на волю. От, коли хочете, розкажу вам баєчку про зайця поштаря, як він з неволі визволився.

— Розкажіть, мамусю! — попросили діти.

Щоб розважити їх трохи, зайчиха почала розказувати таку казку.

ЗАЄЦЬ - ПОШТАР

Піймав чоловік зайця. Поклав його в мішок та й заніс на ярмарок. Входить він у місто, аж іде другий чоловік та й питає:

— Що ти там несеш у мішку?

А той каже: — Несу поштаря.

— Що б ти хотів за того поштаря?

— Даси, — каже, — п'ять гривень, то купиш, а не даси то я йду далі.

Той чоловік дав п'ять гривень, переклав зайця собі в торбу та й вертається додому. Вийшов він за місто, а заєць каже:

— Ой, пусти мене, бо мені зле в торбіні сидіти!

— А як втечеш? — питає чоловік.

— Ти не маєш чого боятися, — відповідає заєць, — бо я знаю, де твоя хата.

— Ну, — каже чоловік, — то я тебепускаю, лиш прив'яжу тобі калитку з грішми, щоб був значений.

Пустив він зайця, і заєць побіг собі. Той чоловік гадав, що він побіг до його дому. Приходить додому й питає жінки:

— Чи не був тут поштар?

— Ні, — каже жінка, — не бачила жадного поштаря.

Він каже до жінки:

— Я дав п'ять гривень за поштаря та ще й прив'язав до нього калитку з грішми.

— Іди, — каже жінка, — може він за селом сидить і не знає, до якої хати зайти.

Чоловік вийшов за село, ходив цілий день, але ніде зайця не бачив. Приходить додому та й каже до жінки:

— Не досить, що пропав заєць, а ще й калитка з грішми.

Ця казочка трохи розважила зайченяток, і вони заснули з надією, що їх братчикові пощастиТЬ визволитися з неволі.

ЗУСТРІЧ З БІЛОЧКОЮ

Одного дня вся заяча родина верталася додому з поля. Вже недалеко від нори бачать — якась невеличка рудувата звірина з довгим пухнатим хвостиком жваво плигає з дерева на дерево та гризе горішки. Зайчиха й каже тихенько до дітей:

— Це наша родичка, білка.

Уклонилася зайчиха привітно руденькій пані.

— Добриденъ вам, нанашко! — А до дітей: — Кланяйтесь, дітки!

— Доброго вам здоров'я! — чемно відмовила білка. Спинилася та й гойдається на гілочці понад самою землею.

— Оце вся ваша родина? — питает.

— Уся! — сумно зідхнула зайчиха. — Було ще одне, та попало до рук чоловікові. Ми вже думали, що всі загинемо.

— Не сумуйте завчасу! — каже білочка. — От ще вчора я чула, як один чоловік

отут недалеко під деревом читав вірші поета Якова Щоголева про зайця, як його з неволі випустили.

— То може б ви ласкаві були розказати? — попросила зайчиха.

— Добре, послухайте! — відповіла охоче білочка та й почала:

Якось охотник та зайця піймав,
Виніс на місто і став продавати.
Я йому колу за нього віддав,
Тільки щоб людям ні кому не дати.
Вніс його в хату. Взяла його дріж.
Дивиться пильно на мене звірина
Так, немов хоче сказати: „Не ріж!
Лучче пусті мене, бо я сиротина!”
Ну, я поніс його, кинув на тік.
Зайчик городами в поле подався . . .

Діти пильно слухали, настовбурчивши вуха, а в зайчихи аж слози на очах показалися.

— Ото, спасибі вам! — каже вона до білочки. — Може й нашему зайченяті поталанить так, що його живого на волю випустять. Бувайте здорові!

— Ідіть здоровенькі! — відповіла білочка та й пострибала далі з дерева на дерево, шукаючи шишок та горішків.

ЗАЯЧА РІДНЯ

У весь час по дорозі додому і вдома зайчиха розповідала дітям про заячу рідину.

— Білочка — це наша найближча родичка. Тільки живе вона не в земляних норах, як ми, зайці, а робить собі гнізда на деревах по дуплах. І в дупло те, наче в комору, понаносить вона горіхів та шишок, щоб було чим узимі годуватися. Оце ви бачили її. Вліті вона руда, а взимі шерсть у неї сіренька.

Крім білочки, — казала далі зайчиха, — є в нас іще багато рідні: крілик, або трусиц, ховрашок і бобер. Всі вони мають однакові передні зуби — довгі та міцні, трохи вигнуті, як серп, і на кінчиках загострені, як долото. Цими зубами дуже зручно гризти, і тому вся наша родина так і називається гризунами.

З нашої рідні дуже цікаво знати про бобра. На масть він темний, шерсть аж поліскується, так сріблом і відсвічує і дуже м'яка. Бобер — це напівводяне звірятко, завжди живе коло річок цілими громадами. На воді бобри будують греблю, а коло

греблі стиричать з води хатки бобрів, зроблені з дерева і глини. Верхи хаток замазані глиною, щоб вода не залила, а двері зроблені під водою; пірне бобер під водою й опиниться в своїй хатці. Ідять бобри кору дерев і вліті роблять великі запаси на зиму. Не великий це звір, менший від зайця, але дужий тим, що живе громадою. Тому то, помагаючи один одному, можуть вони і річку перегатити, і хатки собі на воді збудувати.

Є ще в нас родич, що живе в близькім сусістві з людиною — це миша. Живе вона всюди, де тільки живе людина — у хатах, коморах, льохах, і тому звється хатньою. А є такі миші, що вліті живуть у полі, ідять усяке зерно і хробачків, а на зиму ховаються в нори на полях або переходятя знов у будинки чи в стири. Це — польові

миші. Серед мишей є й співучі — такі, що вміють співати. Миші звичайно сірі, але є серед них також білі.

На мишу дуже схожі пацюки, або щурі, тільки вони значно більші.

Отже, знайте, мої любі гризунчики, що ви належите до великої родини гризунів! — поважно закінчила зайчиха. — Усюди знайдете нашу рідню — і в лісі, і в полі, і в хаті, і не тільки на суходолі, а навіть у воді.

ЧОГО ЗАЙЦІ СТАЛИ БЕЗХВОСТИМИ

Познайомившись із білочкою, зайченята не раз бувало розмовляли з нею, зустрічаючись у лісі. Білочка охоче обзивалася до них, але була дуже гостра та їдка на язик, звикла декого на кпи брати. То не раз посмішкувалася і над зайченятами.

— Добриден, тіточко! — вітали її зайченята.

— Добриден, безхвості родичі! — відповідала білочка. — Ну й зласкавилась до мене доля ріднею: верхня губа трісл, хвіст — одна лиш познака, що хвіст. Ото родинонька!

— Та ми ж не винні тому, що такими доля нас на світ привела! — відказує Зайчик-Побігайчик.

— Не винні, не винні! — передрочувалась білочка. — А ти хіба знаєш, що не-винні? Чи ви знаєте, чого зайці стали безхвостими?

— Ні, тіточко, — каже Зайчик-Побігайчик, — не знаємо. Може б ви були ласкаві та нам розказали?

— Через вашу немудру заячу голову, от через що! Ось послухайте! Одній лисиці хорти відкусили хвоста. З того часу,

куди вона не поткнеться, всюди сміються з куцої лисиці. Пішла куца між зайців. І ті з неї як почали сміятися, то аж губи в них трісли. З того часу ви, зайці, так і досі родитеся з тріснутими губами.

— Дарма, що я без хвоста, — каже лисиця, — проте вмію коровода скакати.

— Як? — питаютъ зайці.

— Та так: треба вам тільки хвости позв'язувати, тоді й навчитесь.

— Ну, так позв'язуй!

Позв'язувала їм хвости, а сама збігла на шпиль та звідтам як не гукне:

— Тікайте, бо йде вовчище-помелище!

Зайці як сіпнуть усіма сторонами, так хвости й пообривали. Посходились доку-

пи, бачать — усі без хвостів. Отож, не будьте такі немудрі та лисиці не вірте! — додала білочка. — Бувайте здорові, безхвоста родино!

Та ї пострибала з гілки на гілку, з дерева на дерево.

В НЕВОЛІ ТА НА ВОЛІ

Минуло вже з місяць, як зайченя попало в неволю. Його брати й сестри виростили на волі, походжали — особливо, відколи вже самі почали їжу знаходити — в лісі, на полі та в городах. В заячій родині загдували бідного невільника та все менше сподівалися, що він знову до своїх повернеться.

Аж ось одного разу, коли вся родина біля нори зібралася, гульк! — полонений вискочив з кущів та до них. Яка ж то була радість, коли всі зустрілись живі й здорові! І сміялись, і плакали з радощів, а стільки було тої розмови — а як, а де, а що?

Полонений не нарікав на людей. Його не кривдили, а вкінці то й самі випустили. Їсти він мав завжди, коли хотів і що хотів: зелену конюшину, круху салату, свіжу капусту, зерно, навіть і хліба йому давали, того, що самі люди їли.

Всі цікаво слухали, а в братів та в сестер аж сліна з губи збігала, коли вони чули про такі смачні харчі. Аж це Зайчик-Побігайчик звернув увагу, що поневолений чогось такий малий та худий.

— А чого ж тобі, братіку, там бракувало, що ти такий немічний? — питає його Зайчик-Побігайчик.

Той зніяковів і не зінав, що відповісти.
Відповіла за нього мудра стара зайчиха:
— Волі йому бракувало, дітки, тільки
волі!

ТЯЖКА ПОРА

Минуло літо, вже й осінь скінчилася.
З поля та з городів забрали ~~сіль~~, що сіяли
та садили, стало там зовсім пусто. Навіть
трава й листя жовкли, в'инули, й сохли.

Трудно гуртом знаходити харч, тож дружня
заяча родина розбилася. Відбіглись, і ко-
жний дбав про себе.

Ночі стали холодні. Вже не можна було, як улітку, під кущиком переспати. Треба було шукати якогось теплого захисту або тяжко терпіти від холоду. Та пощастило зайчикові знайти собі захисток.

Вже який був спритний Зайчик-Побігайчик, але і йому тяжко доводилося жити.

СУД МИШАЧОГО ПСА

Іде Зайчик-Побігайчик, бачить — щілина в скелі, саме така, що ледве туди протиснуться. Послухав — нікого там не чути. Обережно просунув голову, потім увесь заліз — аж там м'яке й тепле кубельце, вистелене мохом та пір'ям. Після холоду та всякої невигоди Зайчик-Побігайчик розлігся, угрівся добре й почув себе щасливим. Минув день, другий. Зайчик вилежувався в теплому сховку, вибігаючи лише попоїсти та напитись. Уже думав і на зиму тут окублитися, аж ось одного ранку з'явився до заячого сховку якийсь птах. Коли побачив там зайця, так почав його виганяти:

— Це мое кубло, геть звідсіля!

Зайчик-Побігайчик сперечався:

— Я тут уже давно живу! Хто може виганяти мене з хати?

— Ну, коли так, — каже птах, — то нехай нас суд розсудить!

Через кілька день прийшов птах знову та й каже до Зайчика-Побігайчика:

— Я знайшов одного богобоязливого діда. Він нас розсудить.

— А хто ж він такий? — питає зайчик.

— Це пустельник, що цілісінький день постить та молиться Богу. Попереду він

був мишачим псом, але тепер уже не проливає крові, годується лише корінням та травичкою і п'є саму воду.

— Та це ж кіт! — каже Зайчик-Побігайчик. — Ні, на його суд я не здамся!

Але птах напосідав на зайчика аж доти, поки той пішов з ним разом. Приходять вони до дикого кота. Він грівся на сонечку перед своєю домівкою, а як угадедів їх, то побіг у хату, надів підрясник, став навколошки і почав молитися Богу. Підійшли до нього й попросили, щоб вислухав справу і розсудив їх.

— Діти мої! — промовив солодко мишаший пес і побожно закотив очі під лоба.
— Я вже старий, погано бачу, зле чую. Підійдіть ближче та говоріть голосніше!

Птах приступив ближче, а Зайчик-Побігайчик таки не дуже вірив мишачому псові й держався віддалеки. Та тільки но почав птах розповідати справу побожно-

му пустельникові над самим його вухом,
як той пустельник хап його лапою!

Побачив це Зайчик-Побігайчик та й на-
втіки! Вже він і до своєї скелі не заглядав,
бо птах усе розповів мишачому псові — і
де вона, і як увійти туди; то можливо, що
пустельник таки захоче туди завітати.

ЗИМА

Позбувся Зайчик-Побігайчик теплої
домівки, а тим часом настала справжня зи-
ма — з холодом, з морозами й завірюхами.

Сидить зайчик на морозі,
А мороз аж тисне,
Воно ж, бідне зайченятко,
Навіть ані писне.
Лапки, вушка задубіли,
В жилах кров холоне,
Воно ж, бідне зайченятко,
Тільки тихо стогне.

Ось лісок. Там рух, пожива
В лісовій громаді.
Так би й скочив! Та як можна?
Вовк там на заваді.
Яць трясеться, скулив вушка,
Не дріма лиш око —
Мерзне бідне зайченятко
В полі одиноко.

Знайти їжу стало ще трудніше. Хоч як собак та людей лякався, та з голоду на-
смілювавсь і заходив у садочки, де обгри-
зув кору з молодих яблунь та груш. Па-
м'ятив, як люди сердяться за таку роботу,
і знав добре, що не простять вони тої шко-
ди зайцям. Алеж не було чого їсти...

ЗАЙЧИК - КУМ

Ішов раз Зайчик-Побігайчик дорогою
та й зустрівся з вовком. Побачив, що вовк
іде — уступився йому з дороги. Підходить
вовк ближче та й питає:

— Чого ти з дороги вступаєшся?
— Бо я малий, а ти старий! — відказує
Зайчик-Побігайчик.
— От, — каже вовк, — шукаю собі ку-

мів. Вже кума є, Лисичка-сестричка, а кумом ти, Зайцю-Побігайцю, будь!

— Добре! — згодився Зайчик-Побігайчик.

От, покумився він, та погостити не довелось. Усі гості були не мирні зайці, а вовки, ведмеді, лиси, тхорі та й іли вони саме м'ясо.

— Чому ж ти не їси? — питає його сірий господар.

— Я цього не вживаю! — каже Зайчик-Побігайчик.

— Чим же ти живеш?

— Я їм крижівочки з капусти, морквичку, картопельку тощо.

— Звідки ж тобі взяти того взимі? — питає вовк.

— Та не турбуйсь, куме, я вчора добре повечеряв.

Мугикнув щось вовк та й пішов до інших гостей. А зайчик сидить тихо, щоб лиш про нього забули хижі гості.

ЛУКАВА КУМА

Скінчилася гостина, розходяться гости, а кум Зайчик-Побігайчик з кумою Лисичкою-Сестричкою йдуть. Кума таки добрењко вгостилася, що вже й на зайця не дивиться, а кум такий голодний, аж зубами дзвонить.

Ідуть вони — аж перед ними дівчина, кошик у руці несе. А з кошика таким смачним пахом теплих паляниць потягло, що й у лисички слинка потекла. От і умовилися куми між собою, як їм ті паляниці від дівчини дістати. Зайчик забіг наперед,

упав серед шляху та й удає мертвого, а лисичка приховалась поблизу за сніговим насипом. Підійшла дівчина, побачила зайця, що повідкидав усі свої чотири лапки, поставила осторонь кошик та й нахилилась над зайчиком. Тоді лисичка з-за насипу плиг, ухопила кошик та й геть з ним до гаю подалась.

А зайчик і собі за нею. Наздогнав куму, але щось не видно, щоб вона з ним ділитись хотіла. Зголоднілий зайчик вже ледве ногами плутає, а Лисичка, несучи кошика й гадає собі: треба його про запас лишити.

Ідуть вони, йдуть, аж ось ставочок. Заець і каже:

— Непогано було б, коли б ще й рибки пощастило наловити. Була б у нас і паляничка, і рибка до палянички. Ось устроми лиш хвоста у воду — то риба так і поначіпляється.

— „І справді! — думає лисичка. — Є хлібець, наловлю рибки, то цілий тиждень не буду голови клопотати.

Підійшла лисичка до ополонки, що якраз почала підмерзати, та й устромила хвоста у воду. Мороз був добрий, то скоро лисичин хвіст так і примерз до льоду. Смик-смик лисичка, а відірвати хвоста від льоду годі!

Тоді Зайчик-Побігайчик до коша з паляницями та й почав уминати їх на очах у лисиці, одну по одній. Попоїв добре, а решту завдав собі з кошиком на шию та й сказав:

— Будь здорована, кумцю! Поділилися

ми по доброму: мені паляниці, а тобі — риба!

Та й пострибав у ліс. Запорпав паляниці у сніг і довго мав чим живитися.

У ВЕСНЯНУ ПОВІНЬ

Якось і зима люта проминула. Повіяло тепло, настала весна. Веселіше стало Зайчикові-Побігайчикові на світі жити. І морози вже не допікають, хіба зранку приморозить трохи; і на їжу стало легше, бо почала проростати травичка та хліб у полі, на віточках бруньки набубнявіли й давали таку смаковиту їжу.

Та з весною ускочив наш Зайчик-Побігайчик у таку пригоду, що ледве й вискочив. То була перша весна в його житті, і не знати він, як річки навесні розливаються у велику повінь. От, забрався він на ніч у кущики недалеко від річки, а як настав ранок, то побачив наш Зайчик-Побігайчик, що вода його кругом оточила, а його кущик — мов невеличкий острівець серед моря. Вода все прибуває, вже й лапками він у воді стоїть, промерз увесь, дрижить від страху та від холоду. А вода все йде та йде, вже й по колінця йому досягає. Пропав би наш Зайчик-Побігайчик, та ось показався на воді човен, увесь повний зайців, а серед них сидів і гріб веслом дідок старенький. Побачив він Зайчика-Побігайчика, навернув до нього човна та й кричить:

— Держись, козаче, ось і тебе до компанії заберем!

Тільки під'їхали, а зайчик скік до гурту в човен! Ледве вмістився — так було там тісно.

— Ну, на цей раз годі, — каже дідок, — бо ще всі разом і потонемо. Отже, випушу вас на берег, а там самі ховайтесь і рятуйтесь! А після Петра вже не попадайтесь на око дідові Панасові! Бо дід Панас, хоч і старенький, та стрілець добрий — вже він не змилить! А тепер — марш! — сказав і з розгону виїхав човном аж на берег.

Як почули зайці берег, то кинулись один поперед одного на землю. Деякі зривались і падали у воду, але вода була мілка, то виборсувалися з неї і щосили стрибали в лісок.

НЕБЕЗПЕЧНІ ЗУСТРІЧІ

Не стало такого холоду й голоду, як узимі, але всякої небезпеки для заячого життя не поменшало, а ще й побільшало. За кожним клаптиком травички, за кожним кущиком таїлась і чигала на зайчика якась небезпека: і хижий звір, і мстива людина, що не забувала своєї шкоди. А той шкоди досить заподіяли їй зайці і в саду, і на городі, і в полі та й у лісі. Не міг наш зайчик проти тих усіх ворогів боротися, а лиш знов — прислухатися та й тікати.

І став він боязкий та лякливий. Де лиш причується йому що, зараз стрибне та на-втіки, не розбираючи навіть, чи слід та ку-ди слід.

От, вийшов Зайчик-Побігайчик попа-стися. Пробіг трохи, дивиться — біжить на нього вовк. Як чкурнув зайчик, таки втік від вовка. Зупинивсь, озирнувся кру-гом — нема нікого. Почав скубти травич-ку. Та не встиг бідолаха й два рази скуб-нути, дивиться — підкрадається до нього лисиця. Зайчик знову навтіки! Біг, біг, по-ки зник з очей лисиці. Зупинився у бур'яні, прищулів вушка й важко дихає. Не встиг ще відійти від усього, аж чує — щось у бур'яні зашелестіло. Зайчик-Побі-гайчик знову пустився тікати.

Котить він чимдуж та й не бачить, що біжить просто на діда Панаса. Дід присів: ну-ну, — думає собі, — побачимо, що далі буде..Біг, біг Зайчик-Побігайчик та як ви-скочить просто на діда! Отетерів спереля-ку і не тямить уже, чи бігти назад, чи пе-рескочити через діда. А той сидить і ані-чичирк! От, звівся зайчик на задні лапи,

сів і дивиться дідові в вічі та хрр-хрр! — тобто злякати хоче. Але дід не витримав більше та так і покотився зо сміху. Як отягомився зайчик та як чкурне від діда в поле!

ДЗБАНОЧОК

Довго біг Зайчик-Побігайчик, уже почав заспокоюватись, але чує — щось гуде на полі. Він скоріше в ліс! Через якийсь час знов виглянув з лісу в поле — і знов гуде так само. І так кілька разів.

Насмілився Зайчик-Побігайчик та й таки пішов у поле довідатися, що то буде. Підходить — а то дзбанок. Орачі орали на полі й мали з собою у дзбанку воду. Воду випили, а дзбанок забули. Вітер як подме у пустий дзбанок, то він і загуде. Розсердився Зайчик-Побігайчик та й каже:

— Ти собі нікчемний дзбанок ще й мене лякаєш? Пожди ти, ось я тебе втоплю!

Береться до дзбанка, але в лапи не годен узяти. Заклав голову в дзбанок та й несе його до річки. Приходить над водою, устромив дзбанок у воду, а той і його тягне за собою. Тоді Зайчик-Побігайчик давай проситися:

— Пане Дзбаницький, пане Дзбаницький! Я лиш пожартував так, я не хочу вас топити. Даруйте мені життя!

Якось там виліз Зайчик-Побігайчик з води, почав бігти берегом та й потрапив дзбанком у камінь. Дзбанок розсипався на шматки. У Зайчика-Побігайчика не тільки

в уях, але й у голові задзвеніло. Злякався він ще більше, знявся на рівні ноги та й полетів вітром світ-заочі.

ВІД БЕЗНАДІЇ ДО НАДІЇ

Після таких страшних пригод стало для зайчика життя немиле. Сів він під кущиком та й каже:

— Чого я такий нещасний уродився? Всі мене кривдять, всіх я боюся, від усіх утікаю; не маю й хвилини спокою. Краще піду до річки та й утоплюся!

Зібрався він, іде в дорогу; шукає собі такої великої води, щоб, як ускочить, то й не сплив уже навіть.

Приходить до лісу, а в лісі спочиває стадо ворон. Він побачив їх добре здалека, та боявся приступити. А обминути їх нема куди, бо лише одна дорога вела через ліс. „Як зблуджу, — думає, — з дороги, то вже не знайду її”. Став, розміркував та й каже:

— Чи не однаково мені гинути? Таж я й так іду топитися!

От він просто летить на них. Як надлетів між ті ворони, як закричав, то ворони налякались і всі чисто розлетілись по лісі. Подумав собі Зайчик-Побігайчик:

— „Коли б мені ще раз таке трапилось, то вже й не робив би собі смерти”.

Біжить далі, прибігає до якогось маленького ставка та й хоче скакати у воду, алеж страшно, бо там у воді щось кричить. Покинув ту воду, шукає іншої. Ходить, хо-

дить, аж наприкрилось йому ходити. Вже й смеркається. Чує — щось кричить у лісі, і то не одне, а дуже багато. Та вже набрав він відваги, біжить просто на те, що кричить. А то перед ним великий став, кругом пообсідали його жаби, аж нема куди до води доступити. Не довго він думав — як скочить просто на них! А жаби як сполошаться, та всі у воду! Спинився Зайчик-Побігайчик та й подумав: — „Я гадав, що то лише я такий боягуз на світі. А то є ще більші боягузи, що й мене бояться. Не буду топитись!”

Та й побіг назад додому.

ЗУСТРІЧ З ВОВКОМ

Повернувся Зайчик-Побігайчик додому вже в іншому настрою: ще він не останній на світі, коли і його бояться. Прийшов до думки, що страх приходить не від того, що ти слабий, а від того, що ти сам вважаєш себе за найслабшого. Коли б він тільки думав, що слабший від ворон та коли б утікав від них то вони б напали на нього та й заклювали; а як він сміливо кинувся між них то вони від нього геть порозліталися. Так завжди треба робити: не лякатися, поводитися сміливо, докладати розуму, де не стає сили, то краще буде жити на світі.

Отак собі думаючи, біжить Зайчик-Побігайчик по лісі. А назустріч йому — кум вовк. Кум уже кілька день не міг нічого вполювати. Підбіг до зайця та й каже:

— Ну, друже, що було між нами, то було, але тепер прощайся зі світом, бо мушу тебе з'їсти!

— Ей, куме! — каже зайчик. — Ти не бачиш, який я малий? Яка ж тобі пожива з мене? Краще ходи зі мною! Там, на толочі, кобила пасеться — ото буде тобі що йсти!

— Добре, — каже вовк, — веди!

Прийшли вони на толоку — справді, кобила пасеться. Вона в шлеї, а посторонки за нею по землі волочаться.

— Слухай, куме, — каже Зайчик-Побігайчик, — треба цю кобилу зловити. Я піду наперед, вхоплю за посторонки, а тоді ти надбігай! Я засилю тобі посторонки на шию, то вже кобила не втече. А якби пробувала втікати, то лише добрے потягни

її до себе, вона й піде за тобою аж у ліс.
— Гаразд! — каже вовк.

Пішов заєць. Кобила його не боїться. Він узяв за посторонки, зав'язав на кінці петлю, моргнув до вовка. Той вискочив із-за куща, заєць закинув йому петлю на шию, а сам в ноги!

Ей, як угляділа кобила вовка, як обернеться задом до нього, як почне частувати копитами! Вовк би вже й від усього відрікся, та не може, бо петля на шиї замотана: що сіпне коняка, то все сильніше здушить. А кобила як січе ногами, так січе!

Зайчик-Побігайчик стойть за кущем, дивиться на ту роботу та як крикне до вовка:

— Та тягни бо, куме, до себе! Чом так не робиш, як я тобі казав?

Як почула кобила той крик, то подумала, що то другий вовк. Пустилася щосили втікати, а вовк за нею на посторонках тягнеться. Що він удариться об камінь або об пеньок, то вона думає, що хоче скакати на неї, та й ще дужче біжить. Забігла так з вовком у село, просто до стайні.

Приходить господар, дивиться, а вовк уже й не дихає...

ЗАЙЧИК ТА ЇЖАК

Змудрувавши так лукавого вовка, Зайчик-Побігайчик думав:

— Коли б я був злякався, то з'їв би мене вовк. А як не побоявся, то й вовка страшного переміг. Отже, відтепер не буду нікого й нічого боятися, лиш на себе самого покладатися.

Ходить Зайчик-Побігайчик такий сміливий, свою сміливість перед усіма показує. Але занадто, вже навіть чванькуватий став. Так часто буває і серед звірів, як і серед людей: хто зроду плохий та боязкий, той найбільше міцним та сміливим себе показує.

Біжить собі Зайчик-Побігайчик і зустрічає їжачка. Привітав його їжак чененько, а зайчик йому буркнув на те:

— Оте криве її собі повзе кудись!

Найтяжче ображався їжак, коли говорили про його ноги, бо він таки був собі косоногий. І тепер дуже впекли його зайчикові слова, але він здержал себе і відповів спокійно:

— А хтось думає, що його довгі лапи більше здатні?

— Авеж! — аж підскочив зайчик. — Куди тобі до мене!

— Та побачимо! — каже їжак так само спокійно. — От, поставмо заклад, хто кого перегонить.

— Ти зо мною будеш переганятися? — ще більше запалився зайчик.

— Так, я з тобою! — каже їжак. — І коли хочеш, то заложімся за копу капусти!

— Добре, закладаюся! — засміявся зайчик. — Увесь світ лусне зо сміху, як ти своїми кривульками будеш перебігатися зі мною. Ну, біжімо!

— Нема чого так квапитися! — відповідає їжак. — Піду попереду, поснідаю вдома, а за півгодини вже буду тут.

Розійшлися обидва снідати. Поплентався їжачок додому, поснідав і разом з жінкою прийшов на умовлену ниву. Поставив свою жінку на кінець борозни, а сам

пішов сусідньою борозною на другий кінець. Приходить туди, а Зайчик-Побігайчик уже там.

— Ну, що ж, біжимо? — питає зайчик.
— Авеже, що біжимо! — каже їжак.

Один став ув одну борозну, другий — у другу. Заєць крикнув „раз, два, три!” — і рушив, як вихор. А їжак пробіг зо три кроки, скулився в борозні та й вернувся назад на те саме місце. Добіг зайчик до кінця ниви, аж тут їжачиха гульк із другої борозни йому назустріч та й каже:

— А я вже тут!

Заєць аж оставпів з дива. Йому й до голови не прийшло, що це не їжак — бо треба знати, що їжак та їжачиха однакові-сінькі на вигляд.

— Хіба?! — крикнув зайчик. — Ну, то біжімо ще раз, до першої мети!

І, не передихнувши добре, вихорем по-летів нивою. Їжа чиха залишилася спокійно на тім самім місці. А коли зайчик добіг на другий кінець ниви, то там їжак крикнув йому назустріч:

— Я вже тут!

Розлютився Зайчик-Побігайчик і, не тямлячи себе з досади, крикнув:

— Ще раз біжімо! Назад!

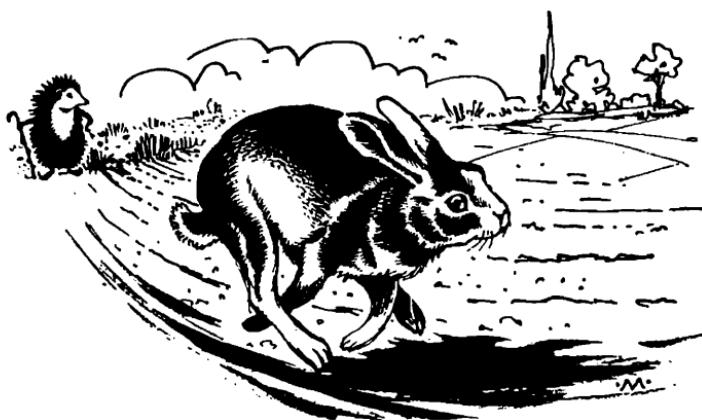
— „Про мене, Семене!” — сказав їжак словами приказки. — Хоч десять разів біжім!

Побіг зайчик, а там знов чує:

— Я вже тут!

Соромно стало зайчикові, що косоногий їжак перегонив його. А ще більше соромно через те, що він перший підняв на глум криві їжакові ноги.

Цілу осінь носив зайчик їжакові капусту, поки не переносив цілу копу. З того часу обіцяв собі не чванитись перед тим, хто чимнебудь не дорівнювався до нього, і нікого на глум не підіймати, хоч би то був простий собі їжачок.

ЯК ЗАЙЧИК ОЖЕНИВСЯ

Минуло Зайчикові-Побігайчикові 15 місяців — саме така пора, що самці приходять до повного зросту.

— „Не знаю, — думає собі зайчик, — що робити: чи так ходити, чи оженитися.”

Вибіжить з лісу на поле чи на гору, стане чи сяде, біжить чи пасеться — все хвостиком тріп-тріп-тріп та одно думає. Нарешті надумався:

— „Треба скоріше женитися, бо під осінь маю гарне вбрання. Хто гляне, то сподобає мене, що я такий сіренький.”

Як загадав, то й покинув пастися, побіг собі дружини шукати. Прибігає до села в сад, побачив — сидить собі там куничка. Приступає до неї стиха та й каже:

— Що ж ти, куничко, так думаєш? І ти так само, як і я, дружини не маєш.

Почали собі балакати, розповідати одне одному свою біду, от-от уже й погодилися б побратися, та розходилося, що вона єсть тільки м'ясо, а він — саму рослину, то й згоди у них в родині не буде. Так і розійшлися.

Побіг Зайчик-Побігайчик увечері на городи, а там така славна сова на вербі сидить. І вона йому, і він їй сподобались — так би й побратися. Та роздумався зайчик:

— Коли ж біда, — каже він, — що ти в селі, а я в лісі, що ти літаєш, а я пішки ходжу. То як же ми будемо жити?

Так і знов нічого не вийшло.

Журиться Зайчик-Побігайчик. Пішов на пораду до тітки білочки. Вона йому й дала добру пораду: не цуратися свого роду й женитись із зайчихою.

Послухав її Зайчик-Побігайчик. Покликав на старосту старого Лиса Микиту, бо той уміє хитро-мудро говорити та враз кого схоче вмовити може. За дружбу покликав тхора, на куховарку — лисицю. Принесла лисиця з села неживих курей, а, крім того, ще й живого півня, живу качку та качуру, щоб були музики. Шлюб пішли брати до вовка та й його теж запросили на весілля. Прийшли додому, почали гоститися, а білочка всім порядкує. Спершу випили по чарці, опісля почали їсти: хто м'ясо, а хто капусту, моркву та петрушечку. Музики не вгавають. Качка все: так-так-так, качур — шав-шав-шав, а півень виводить: ку-ку-рі-ку!

Пообідали, пішли танцювати — дружба з молодою, молодий з білочкою та з старою зайчихою, старий заєць з лисицею, ховрах з куною, їжак з кротихою, кріт з мишею. Один лише ведмідь не знайшов

собі пари і сам-один садив гопака так, що аж дуби тряслися. Вовк трохи впився та й хотів розбивати весілля. Всі полякалися, але ведмідь узяв його легенько за карк та й повів додому спати.

За ними порозходилася й решта, а Зайчик-Побігайчик залишився з жінкою. Великі зайці мають такий звичай, що живуть окремо: заєць сам для себе і зайчиха сама для себе, а впарі не живуть ніколи. Але Зайчик-Побігайчик не додержував того звичаю, жив та поживав удвох із жінкою.

ЗАЙЧИК І ВЕДМІДЬ

Став собі жити Зайчик-Побігайчик щасливо. Але й дітки у нього вивелися. Аж тут велике лихо впало на всю лісову звірячу громаду та й на Зайчика-Побігайчика.

Появився в лісі ведмідь та такий дужий та лютий! Іде було по лісі та й душить і роздирає все, що здибає. Бачать звірі, що так він скоро все лісове населення винищить, та й умовилися з ним, що будуть посылати йому щодня по одному з-поміж себе, на кого жереб випаде.

Одного дня випав жереб на Зайчика-Побігайчика. Перелякався бідний, та що робити! Ходили інші, мусить і він! Скликав усю родину, попрощалися, наплакалися та й рушив у дорогу. Іде нога за ногою, рясні слози втирає та зідхає.

Аж ось бачить — серед лісу криниця кам'яна з цямриною, а внизу вода глибока. Став Зайчик-Побігайчик над цямриною,

заглядає вниз, а сльози тільки кап-кап у воду. Але, побачивши у воді свою подобу, почав придивлятися та й зразу повеселішав. У його голові з'явилася щаслива думка, як би йому й самому від смерти врятуватися і ввесь ліс урятувати від лютого ведмедя. І от він щодуху побіг до ведмежої гаври.

Було вже надвечір. Ведмідь уже зголоднів, ждучи, кого то пришлють йому. Він був лютий з голоду і, коли побачив зайчика, крикнув на нього, що було сили. Той злякався, та скоро стямився і промовив якнайчемніше:

— Не моя в тім вина, вельможний пане! Сьогодні, в день твоїх ім'янин, послали звірі до тебе нас чотирьох, щоб ти, вельможний паночку, мав добру вечерю.

— Ну, та чого ж так пізно приходиш? Іде ті три? — запитав ведмідь.

— Трапилася нам по дорозі недобра пригода. Вискочив із кам'яного замку величезний ведмідь та й до нас, щоб нас з'їсти. Ми почали проситися, що нині твої ім'янини, і дуже негарно буде, коли ти в такий день будеш без вечері. Та де тобі — і слухати не хоче! “Я тут пан, — кричить, — і я один маю на вас право!” Ледве-ледве я упросив його, що хоч мене одного пустив до тебе.

Розлютився ведмідь.

— Заведи мене, нехай розірву його на дрібні шматочки!

Попровадив Зайчик-Побігайчик ведмедя до криниці та й каже:

— Велика твоя сила! Бач, твій ворог, як тільки побачив тебе, зараз сховався до свого замку.

— Де ж він!? — кричить ведмідь, оглядаючись навколо.

— Заглянь ось сюди! — сказав зайчик і підвів ведмедя до криниці.

Став ведмідь над цямриною, ґлянув униз, аж там справді ведмідь!

— Бачиш свого ворога? — питає зайчик.

— Я не буду я, коли його звідти не дістану! — сказав ведмідь та як рикне з цілого ведмежого горла вниз у криницю! А з криниці як не відіб'ється його голос удвоє сильніше!

— Га, так? — скрикнув ведмідь. — Ти мені ще погрожуєш? Ось я тобі покажу!

Із цим словом ведмідь ба-бах у криницю та й потонув. А заєць побіг щодуху до звірів і розповів їм, як то він перехитрував ведмедя і врятував їх усіх від тяжкого нещастя.

НОВА НАУКА

Розійшлася слава про Зайчика-Побігайчука по всьому лісі, серед усієї звіринини лісової. Це дуже тішило не лише самого Зайчика-Побігайчука, але й увесь заячий рід. Вже й інші гризуни почали до рідні з ними охочіше признаватися. Вже і язиката білочка не тикала їм, що вони безхвості. Старий хазяйноватий ховрашок, стоячи на своєму горбочку під лісом, тепер привітніше почав вітатися з родичами, коли який біг повз нього. Польові миші передали про Зайчика-Побігайчука хатнім мишам. І так навіть у селі знали про славного, хороброго та мудрого Зайчика-Побігайчука.

Та відтепер Зайчик-Побігайчик уже не чванився. Чим більше він до розуму приходив, тим більше бачив, що багато ще треба йому знати, багато дечого навчитися.

Одного разу зібрався він і сказав: — “Піду в села та й принесу щось вам нове”. А то був вечір у суботу. Переночував він у капусті на лані. Як настав день, присів у

борозні за купкою бур'яну, сидить, розглядається. Було то біля толоки. По півдні посходились туди парубки на танець. Сидить зайчик у капусті та й приглядається, як парубки танцюють. Гадає собі: "От, коли б я цього навчився, не було б мені зле з цим!"

Став він придумувати, як би то так уdatи, як вони танцюють. Приглядається, як вони перебирають ногами, та й собі пробує так само. Все добре йшло б, тільки зло йому було крутитися самому.

— "У них, — каже сам до себе, — у кожного є своя дівчина, а мені самому трудно так потрапити". Довго він дивився на те, бо мав час від півдня до вечора.

Пам'ятливий був Зайчик-Побігайчик. Усе запам'ятив, як парубки танцювали. Коли настав вечір, вискочив на край толоки та й почав сам пробувати танцювати. Пробував, пробував, аж поки не навчився. Тоді побіг у ліс. Ще був далеко від того

місця, де зайці збиралися, та й заспівав собі так по-парубоцьки, як парубки співали. Як заспівав, то всі зайці прискакали та питаютися, де він навчився такого співу. А він каже:

— Я не тільки це вмію, але й щось далеко краще!

Питають зайці, що він ще вміє, та він зразу не сказав.

ЗАЄЦЬ - СПІВАК

Якраз надбігає на те вовк. А був це той вовк, що від нього найбільше зайців загинуло. Гульк він на зайців, а вони не втікають. Здивувався вовк:

Що це таке, що вони мене не бояться?

Розсердився та й таки біжить просто на них. А зайці знали, що Зайчик-Побігайчик такого йому завдасть, що вовк їх єсти не буде. Бачать, що він біжить та в крик:

— Не біжи сюди, бо ми тут раду ради-мо, хочемо старшого вибирати!

Підійшов до них вовк помалу, вклонив-ся й питає:

— Де ж ваш старший?

— От, той, що тут між нами! — та й по-казують на Зайчика-Побігайчика.

— Отой? — питає вовк. — Гей, коли б я був знав, що то він, то був би не кланявся.

— Чому ж то я не варт твого поклону? — питає Зайчик-Побігайчик.

— Бо тебе ніхто не боїться.

— То ти гадаєш, що лиш той може бути старшим, кого бояться? Старшим буває той, хто розумний.

Бачить вовк, що заєць правду говорить. От і каже:

— Так, ти добрий на старшого! То вибираєте його, бо він мудрий і щось знає, а мене — на його заступника.

— Е, ми, братчику, з тобою не зладили б, — каже Зайчик-Побігайчик. — А втім, як потрапиш те, що я, то можеш бути.

— А що ж ти вмієш? — питає вовк.

Зайчик-Побігайчик не дав себе довго просити та й почав співати.

— Тягни, — каже, — за мною! Як зумієш за мною тягнути, то зможеш бути моїм заступником.

Каже вовк: — Це нічого, я ще ліпше уdam!

Почав вовк вити, а зайчик до нього:

— Тягни тоненько!

Вовк не може.

— Тобі, — каже Зайчик-Побігайчик, треба б язик натягнути, то ти вмів би так заспівати, як я. Та спробую ще одного. Як це зробиш, то вже потім тобі і язик натягну.

ЗАЙЧИК-ТАНЦЮРИСТ

А що таке? — питає вовк.

— Я буду танцювати, — каже Зайчик-Побігайчик. — Як потрапиш, то добре, а як ні, то мусиш собі геть іти з-поміж нас, щоб ми тебе й на очі не бачили.

Вовкові соромно стало, що не вмів співати так, як зайчик. Він і каже:

— Ну, та це вже я таки вдам!

— Та тільки пам'ятай, — каже зайчик, — що не можна ставати серед танцю! Маємо разом перестати. А ви, — каже до інших зайців, — розступіться, щоб було нам більше місця для танцю!

Коли зайці розступились, скомандував Побігайчик: раз, два, три! — та й розпочав танець. Вовк не встигає за ним. Зайчик танцює, не стає і кричить до вовка:

— Чому не танцюєш так, як я?

— Ой, — каже вовк, — я так не можу, бо в тебе лапки маленькі, а в мене довгі.

— То нічого, що в тебе лапи великі, — каже Зайчик-Побігайчик. — Великими ще лучче дріботіти, ніж малими.

Танцює вовк та й знов скаржиться:

— Тебе, брате, хвіст не путає, бо він у тебе коротенький. А мене путає хвостище.

— Який ти, вовче, чудний! — умовляє його зайчик. — Коли б я мав такий довгий хвіст, як ти, то я ще лучче танцював би, бо, втомившись, відпочив би собі на хвості.

Бачить зайчик, що вовк уже ледве ногами тупає, та й похвалив його трохи. А вовк, як почув, що його хвалять, то з новою силою почав скакати. Зайчик лише приглядається, хвалить його та піддає охоти: — Ану, дрібніше, дрібніше!

Вовк уже задихався, ледве тупцює, вже

й проситься, щоб відпочити. А Зайчик-Побігайчик одно кричить:

— Танцюй! Танцюй! Така була угода!
То сором буде, як не додержиш умови! Та
вже скоро й край!

Танцює вовк та все більше знемагає. А
зайчик одно: — Дрібніше, дрібніше!

Догуляв вовк так, що повалився на
землю.

Так позбулись зайці свого великого
ворога. А Зайчика-Побігайчика за те об-
рали старшим усього заячого роду.

ЗАЄЦЬ - СТАРШИНА

Став Зайчик - Побігайчик старшиною
над усім заячим родом. Був він мудрий і
справедливий, і всім зайцям за нього жи-
лося добре.

Новий старшина вивів заячий рід у та-
ке місце, де не було хижого звір'я. Там се-
ред лісу, на широкій рівнині, що поросла
кущами та травою, було велике озеро. Це
озero зайці присвятили місяцеві, бо зайці
від непам'ятних часів моляться до місяця.
Навколо озера заячі родини під кожним
кущем випорпали собі нори в пухкій зем-
лі. Так тут оселилася, жила й множилася
незчисленна сила заячого роду.

Але в сусідній країні, де жило велике
стадо слонів, настала посуха. Стало скрут-
но слонам, і розіслали вони посланців,
щоб шукали багатих на воду та на траву
околиць. Один з тих посланців зайшов до
заячого краю, і йому дуже сподобалася ця
місцевість. Вернувся додому й розказав
про все, що бачив, але про самих зай-
ців не згадував нічого. Почувши добру
звістку, рушив увесь слонячий народ на

нові поселення. Своїми ножищами слони порозтолочували багато заячих гнізд, багато зайців подушили або покалічили. Плачем та стогоном укрився заячий край. Збіглися зайці до свого старшого, Зайчика-Побігайчика, заплакали перед ним на свою недолю та й стали благати в нього ради і допомоги.

Глибоко задумався заячий старший. Нарешті надумався і пішов до слонячого старшого. Прийшов та й каже:

— Приходжу до тебе не з власної волі, а як посланець нашого ясного і безсмертного господаря-місяця.

— То місяць — ваш господар? Чого ж він хоче? — питає слон.

— Ось що промовляє він моїми словами: „Ви найбільші та найміцніші між усіма звірми, але пішли походом проти моого малого й бідного заячого роду. Ви потоптали багато дітей, потоличили луги й пастівники, заволоділи озером. Коли не залишите в спокою мій народ і не підете звідси, то розгніваюсь на вас, оберну вам усю воду на кров, а всю пашу на будяки; напущу на вас тяжкі хвороби й пошесті”. Так говорить тобі наш господар, ясний місяць. А як не віриш мені, то я покажу тобі розгніване лице місяця. Іди лиш зо мною до озера!

Прийшли слонячий старший із заячим старшим до озера. Місяць ясно відбивався в озері. Зайчик-Побігайчик знову каже:

— Вклонись ясному місяцеві та доторкнись хоботом до цього посвяченого йому озера! Може він дасть тобі який знак, що маєш робити.

Слон упustив свого хобота в озеро. Зараз таки вода захвилювалася, і відбита у воді подоба місяця покривилася зморшками.

— Бачиш, — каже Зайчик-Побігайчик, — як місяць показує тобі свій гнів за кривди, заподіяні заячому народові?

— О, місяцю ясний! — сказав слонячий старший. — Не гнівайся на нас! Ми зараз послухаємо твого наказу!

І справді, він так і зробив: пішов із усіма своїми слонами геть із заячого краю.

А зайці знов вернулися на свої давні улюблені місця, полагодили та побудували свої гнізда і стали мирно й любо жити під проводом свого мудрого старшини — Зайчика-Побігайчика.

(Кінець)

ПОЯСНЕННЯ-СЛОВНИЧОК

Анічичирк — ані звуку, заніміти (without the least sound)
бобер — звірятко (beaver)
борозна — рівчак поміж грядками (furrow)
брунька — паросток (bud)
бубнявіти — набрякати, грубшати (to swell)
бур'ян — зілля (weed)
виборсатися — видобутися, видістатися (clamber out)
вершок — тут: колосок (ear)
вітка — галузка (branch)
галявина — поляна, (clearing in the forest)
гатити — перегороджувати (to dam up)
глум — насмішка (mockery)
гребля — dam
гривня — назва грошей
дістати на горіхи — бути покараним
дупло — отвір, діра в дереві (hollow)
досада — злість, сердитість (anger)
жарина — жевріючий вуглик (glowing coal)
збитися — тут: зібратися разом
кавка — птаха (jackdaw)
калітка — гаманець, торбинка на гроші (purse)
копа — 50 копійок (назва грошей)
кли — брати на кли, насміхатися
кубельце — кубло, гніздо, гніздечко (nest)
кум, кума — godfather, godmother, теж приятель
крижівка — головка капусти (head of cabbage)
крига — замерзла брила води (block of ice)
косоногий — кривоногий (bow legged)
компанія — гурт, товариство
куниця — звірок (marten)
ледащо — лінлюх (lazy person, worthless)
лубок — кора дерева (bark of tree)
масть — тут: краска, кольор
настовбурчiti — наставити (to set up bristle)
навтіки, або в ноги — втікати (to run away)
ополонка — прорубана діра в льоді (ice hole)
орач — той, що оре поле (plowman)
отетеріти — оставпіти, здеревіти від переляку (to petrify)
охотник — мисливець (hunter)
паросток — свіжа гілка (sprout)
покумитися — стати кумом, або кумою
посторонок — шнур (cord, rope)
помело — мітла вигортати попіл і жар з печі
пустельник — hermit, anchorite
підрясник — частина священичої одягу (long coat)
петля — slip-knot, noose
плигати — скакати (to jump)
ріпа — turnip
родич — свояк (relative)
синиця — птах (titmouse)
старший — тут: старшина (leader)
тік — твердо вбита земля, на якій молотять збіжжя
толока — пасовисько (pasture land)
тулуб — trunk of body
тхір — звірок, що видає неприємний запах (skunk, polecat)
чванькуватий — хвалько (boaster)
уминати — зі смаком їсти
хліби — тут: збіжжя (grain)
ховрах, ховрашок — польовий звірок (gopher)
хорт — порода собаки (greyhound)
цяцька — забавка (toy, play thing)

